

Universiteit Utrecht

Waar ben je nou?

Rouw bij en over dieren

Met o.a.
Papegaaien verdriet

Beste lezer,

Een gevoelig onderwerp dit keer in de informatiebrief van de Gedragkliniek: rouwen bij en over dieren. Wij mensen rouwen om onze verloren huisdieren; die emoties zijn vaak intens. Maar kunnen dieren ook rouwen bij het verlies van een naaste? En zo ja, hoe gaat dat dan? En hoe kunnen we de overgebleven huisdieren daarbij helpen? Enkele weetjes, visies en tips voor gevoelige momenten. Mochten er n.a.v. deze infobrief vragen zijn dan kunt u ons op het telefonisch spreekuur bereiken (voor contactgegevens zie elders in deze infobrief).

En natuurlijk wensen wij u allen een goed 2015!

Met collegiale groeten,

HET TEAM VAN DE GEDRAGSKLINIEK VOOR DIEREN

V.l.n.r.:
Matthijs Schilder (gedragsbioloog),
Claudia Vinke (gedragsbioloog)
Isabelle van Eijk (dierenarts),
Yvonne van Zeeland (dierenarts) en
vooraan
Nienke Endenburg (psycholoog).

Consultdagen

CONSULTDAGEN HOND EN KAT:
Dinsdag van 8.15 – 14.15 uur

Telefonisch spreekuur:
maandag en donderdag
tussen 12.00 – 13.00 uur
T 0900-KIES GKD
E gedraghondkat@uu.nl

CONSULTDAGEN PAPEGAAI:
donderdag en vrijdag 9.00-12.30 uur
en op afspraak

Telefonisch spreekuur:
elke werkdag tussen
13.30-14.30 uur
T 030-2531799
E gedragpapegaa@uu.nl

Universiteitskliniek voor gezelschapsdieren
Adres: Yalelaan 108
3584 CM Utrecht
www.uu.nl/diergeneeskunde/gedragkliniek

0900-KIES GKD

Bellen met de gedragkliniek voor dieren? De Gedragkliniek voor Dieren een telefonisch spreekuur op 0900-KIES GKD / 0900-5437453 (80ct/min). Het spreekuur is verruimd naar ma. en do. tussen 12:00-13:00.

Folders, Infobrieven en mapjes

Er zijn algemene folders voor eigenaren met informatie over de Gedragkliniek voor Dieren beschikbaar. Deze folders kunnen in de wachtkamer van de dierenartsenpraktijk gelegd worden, of de dierenarts kan ze gericht aan een eigenaar geven. Deze folders zijn kosteloos te bestellen door een email te sturen naar n.endenburg@uu.nl met vermelding van hoeveel folders gewenst zijn en naar welk adres ze gestuurd moeten worden.

Verdriet van eigenaren

De band tussen mens en dier is al oud (Serpell, 2011). Na WOII werden huisdieren steeds meer gezelschapsdieren, omdat gezelschap de belangrijkste reden was om deze dieren te houden. Gezelschapsdieren begon men in de laatste decennia van de twintigste eeuw steeds meer als gezinslid te beschouwen. Onderzoek toont aan dat 80% van de eigenaren hun dier ziet als een lid van het gezin (Endenburg, van Lith, 2014). Alhoewel niet voor alle eigenaren, zien de meeste hun dier als vriend, kind of partner.

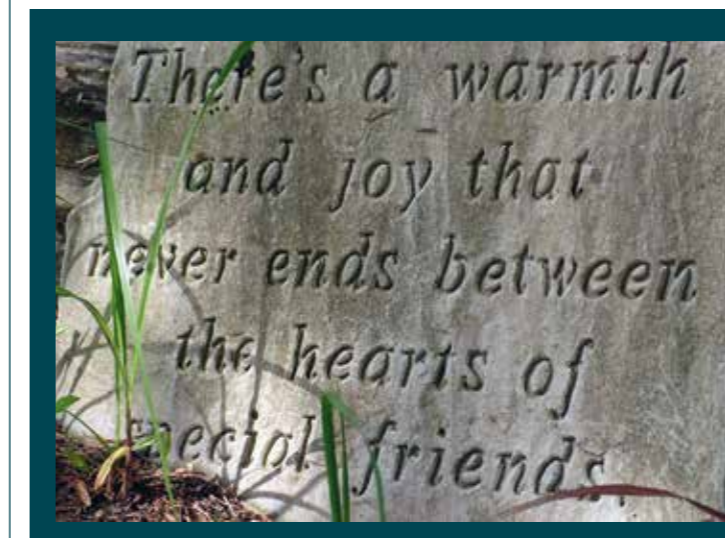
Door deze veranderde functie van het huisdier hebben de meeste eigenaren ook een hechtere band met hun huisdier(en). Dieren en eigenaren maken samen de gebeurtenissen die er zoal in een leven gebeuren, de zogenaamde life events, met elkaar mee. In onderzoek geven eigenaren aan dat hun dier hen onvoorwaardelijke liefde geeft en hen accepteert zoals ze zijn. Echter de meeste huisdieren leven korter dan hun eigenaar en dat wil zeggen dat de dood van een dier onlosmakelijk verbonden is aan het hebben en houden van dieren. Toch is deze gedachte voor een aantal eigenaren (bijna) onverdraaglijk en het kan niet anders dat als er een sterke band verbroken wordt dat er dan een rouwproces ontstaat (Pilgrim,

2010). Rouw heeft als functie een nieuw evenwicht in het leven te vinden, nadat er een belangrijke relatie is opgehouden met bestaan. De intensiteit van het rouwproces

De euthanasie van een geliefd huisdier moet met veel zorg gebeuren.

kan verschillen en is onder andere afhankelijk van hoe het dier gestorven is en de sociale ondersteuning die men van familie en vrienden krijgt. Hiermee wordt bedoeld dat het nog vaak voorkomt dat eige-

naren te horen krijgen dat het maar een dier was en dat ze gewoon een ander dier moeten nemen. Nu is er niets op tegen om een ander dier te nemen, maar de emotionele band die mensen met hun dieren hebben, is van een andere orde dan dat men bijvoorbeeld een kapotte koelkast vervangt. Toch leidt het onbegrip rondom de dood van een dier regelmatig tot gecompliceerde rouw. Dat wil zeggen dat het rouwproces stagneert waardoor het langer kan duren of heftiger is qua intensiteit. Andere zaken die het rouwproces gecompliceerder maken, zijn o.a. andere recente verliezen (ander dier, of goede vriend), weinig steun en begrip vanuit de omgeving en het niet aanwezig mogen of kunnen zijn bij de euthanasie. Juist het erover

De meeste huisdieren leven korter dan hun eigenaar.

praten en het verdriet delen maakt dat het verdriet eerder verwerkt wordt. Gecompliceerde rouw kan er voor zorgen dat mensen last krijgen van een depressie en/of niet naar hun werk kunnen vanwege o.a. concentratieproblemen. Dit kan ook bij een niet goede verwerking van het verlies van een huisdier voorkomen.

OUDERE GEZELSCHAPSDIEREN

Als gezelschapsdieren ouder worden gaan eigenaren zich er meestal op voorbereiden dat het dier er over een bepaalde tijd niet meer zal zijn. Het is goed om als dierenarts daar met eigenaren over te spreken en afspraken te maken, want veel eigenaren gaan hun grenzen verleggen. Geven ze eerst aan dat als de hond geen blokje-om meer kan lopen dat dan de tijd gekomen is voor euthanasie. Maar als het zover is, dan blijkt een half blokje-om toch ook nog wel acceptabel te zijn. Heel begrijpelijk natuurlijk, want als je als eigenaar je huisdier iedere dag ziet dan is het niet altijd eenvoudig om te bepalen, wanneer het voor het dier het beste is om door middel van euthanasie te sterven. Als dierenarts, die het dier meestal niet iedere dag ziet, ligt er dan ook de taak om uit te leggen wanneer het welzijn van het dier zodanig in het gedrang komt dat euthanasie voor het dier het beste is. Dit voorkomt bij eigenaren later ook een schuld gevoel dat ze eigenlijk te laat de beslissing genomen hebben omdat ze het zelf zo moeilijk vonden en hun eigen belang hebben laten prevaleren.

ONVERWACHT OVERLIJDEN

Het kan echter ook zijn dat het dier voor de eigenaar heel onverwacht komt te overlijden bijvoorbeeld door een ongeluk. Mensen kunnen zich dan niet op het naderende einde voorbereiden en hebben ook geen afscheid genomen. Dit maakt het rouwproces aanzienlijk zwaarder. Ze hebben niet de laatste woorden gezegd of het laatste rondje heel bewust gewandeld. Als eigenaren bij de dierenarts komen en er wordt voor de eigenaar heel onverwacht gezegd dat het dier dusdanig ziek is dat er geen behandeling meer mogelijk is, kan de schok ook heel groot

zijn. Als het mogelijk is, is het fijn als het dier nog even mee naar huis kan om afscheid te nemen. Maar ook op de dierenartspraktijk kan nog een half uurtje met het dier even rustig zitten om afscheid te nemen heel waardevol zijn. Daarbij moet wel worden aangegeven dat dit per eigenaar verschilt. Vaak zijn mensen na een euthanasie zo overdonderd, dit lijkt op een soort van shock fase. In deze crisistijd kunnen ze doen wat ze moeten doen, maar het lijkt op een soort 'robotachtige' toestand. Vele eigenaren beschrijven dan ook dat het kort na de euthanasie wel ging, maar dat het na een paar weken veel moeilijker werd. Alsof toen pas het besef doordrong dat het dier echt gestorven is.

ADVIEZEN RNDOM EUTHANASIE

Sommige eigenaren vinden het ook heel prettig als de dierenarts naar huis komt om het dier daar te euthanaseren. Daar zit een aantal voordelen aan. Het dier wordt een stressvolle rit naar de praktijk bespaard en de eigenaar kan ook in de eigen omgeving blijven. Daarnaast kunnen andere in huis aanwezige huisdieren ook afscheid nemen van het geëuthanaseerde dier, wat latere stress (door het verdwijnen van een maatje) bij deze overgebleven huisdieren kan voorkomen. Voor de dierenarts is het echter wel belangrijk dat men goed voorbereid op huisbezoek gaat.

Omdat het meestal meer tijd kost, zijn deze euthanasieën die thuis worden uitgevoerd meestal wel duurder. Indien dit van te voren wordt aangegeven is dat meestal geen probleem en eigenaren vinden het vaak heel fijn als het gewoon rustig thuis kan gebeuren. Voor dierenartsen is het euthanaseren van dieren iets wat regelmatig voor komt. Maar voor een eigenaar niet. Er moet dus goed uitgelegd worden wat een dierenarts gaat doen en daar moet ook de tijd voor genomen worden. Dus liever niet tijdens het spreekuur euthanaseren als dat niet echt noodzakelijk is. Goed uitgevoerde euthanasie geeft tevreden eigenaren, ook al kunnen ze heel

verdrietig zijn, slecht uitgevoerde euthanasie maakt dat eigenaren met nieuwe of andere dieren naar een andere dierenarts gaan.

NAZORG

Als het dier overleden is zal er met het stoffelijk overschot iets moeten gebeuren. Als het mogelijk is moet men eigenaren voordat het dier overlijdt al aangeven wat er met een overleden dier mogelijk is zoals begraven, crematie (evt. met ontvangst van de as in een urn, sieraad, strooidoosje), destructie etc. Belangrijk is om mensen eerlijk informatie te geven en om ook iets te hebben om na te lezen, o.a. in de vorm van folders. Iedereen heeft z'n eigen voorkeur, en soms moeten mensen daar even over nadenken. Er kan dan afgesproken worden dat de volgende dag contact daarover zal plaatsvinden. Als er door een eigenaar besloten wordt een geëuthanaseerd dier op de praktijk achter te laten, dient er voldoende tijd aan de eigenaar, zijn gezin en eventueel meegebrachte andere huisdieren gegeven te worden voor het laatst afscheid te nemen van het dier.

Omdat een goed uitgevoerde euthanasie al met al veel tijd kan kosten, kan het handig zijn om dit in een aparte, rustige en afgeschermd ruimte te laten plaatsvinden, zodat overige werkzaamheden in de praktijk gewoon door kunnen gaan, zonder de euthanasie en het afscheidproces van een eigenaar te verstoren. De euthanasie van een geliefd huisdier moet met veel zorg gebeuren. Het is vaak een van de belangrijkste gebeurtenissen in de relatie mens en dier. Vandaar dat veel dierenartspraktijken ook aan nazorg doen in de vorm van een condoleancekaartje, wat door de meeste eigenaren zeer gewaardeerd wordt. Soms wordt er ook na een paar dagen nog gebeld om te vragen hoe het met de eigenaar is. Wat men kiest is afhankelijk van wat het beste bij de praktijk past. Het toont in ieder geval de betrokkenheid bij de eigenaar en het dier.

NIENKE ENDENBURG

Kunnen dieren ook rouwen?

Rouwen wordt omschreven als het hebben van verdriet door het verlies van een individu waarmee een goede band was. Bij gezelschapsdieren bestaan deze individuen uit andere dieren in hun leefomgeving, een soortgenoot of een ander dier, en natuurlijk mensen. Maar kunnen gezelschapsdieren ook rouwen bij verlies van een naaste?

Mensen zijn geneigd om emoties en gedachten die wijzelf ervaren ook toe te schrijven aan dieren. We noemen dit fenomeen antropomorfisme. Hier moeten we echter voorzichtig mee zijn als we dingen gaan verklaren of interpreteren. We weten tegenwoordig wel met zekerheid dat dieren emoties hebben, maar of dieren kunnen rouwen is (nog) niet wetenschappelijk bewezen. En als dieren kunnen rouwen, weten we niet of dieren de rouw emotioneel gezien hetzelfde beleven als wij. Wat we wel waarnemen is dat dieren zich anders kunnen gedragen na het overlijden van een dier (of mens) uit de omgeving van dat dier. Er zijn allerlei gedragsveranderingen die kunnen plaatsvinden, zoals verstoord eet- en slaapgedrag en het zoeken naar het verdwenen individu. Het is echter altijd belangrijk om te bedenken dat er ook andere factoren kunnen spelen dan de emotie die bij rouwen optreedt. De reactie van een dier op het overlijden van een individu kan erg verschillen, afhankelijk van o.a. de diersoort, de context waarin het individu is overleden en de persoonlijkheid van het overgebleven dier.

OP HET NIVEAU VAN DE ANEKDOTES

Hoewel er niet veel wetenschappelijk bewijs bestaat voor het rouwen bij dieren, zijn er wel veel anekdotes bekend van gedrag wat zou kunnen duiden op een

(emotioneel) rouwproces. We zullen een aantal van die anekdotes hieronder bespreken. Er zijn diverse observaties bekend bij mensapen waarbij (grote)

Wat te doen bij "rouwgedrag" van een huisdier?

- Het overgebleven dier goed blijven observeren!
- Het dier medisch laten onderzoeken door de dierenarts bij verschijnselen die ook zouden kunnen passen bij ziekte
- Zorgen voor een gestructureerde routine
- Zorgen voor voldoende uitdaging en afleiding (sociaal contact, verrijking en beweging, soms een super lekker voer aanbieden)
- Geleidelijk doorvoeren van veranderingen in leefomgeving en dagpatroon
- Zindelijkheidsstraining bij onzindelijkheid van hond
- Voldoende belangrijke bronnen blijven aanbieden (zoals eet-, drink-, slaap-, ontlastings- en schuilplekken)
- Dier "afscheid" laten nemen van het overleden dier, wanneer een eigenaar dit wil

De neurobiologie van rouw

Rouw is een complexe cognitieve, emotionele en fysiologische staat, waarbij veel hersenstructuren en netwerken zijn betrokken, voornamelijk gebieden die zijn geassocieerd met emoties en fysieke pijn. In 2009 werd door Freed en zijn collega's in een studie met behulp van functionaal magnetische resonantie imaging (fMRI) gekeken naar de hersengebieden die betrokken zijn bij rouw bij eigenaren na het overlijden van hun huisdier. Voornamelijk de amygdala en een aantal prefrontale regio's bleken betrokken bij rouw, dat werd opgewekt door een herinnering aan het huisdier. De amygdala, bekend om zijn rol bij emoties, lijkt betrokken bij selectieve aandacht voor herinneringen aan de overledene en het ervaren van droefheid. Onder de prefrontale regio's, die betrokken bleken bij rouw, vielen de dorsolaterale prefrontale cortex en de anterior cingulate cortex. Deze prefrontale cortex gebieden lijken de amygdala te reguleren; ze zijn dus betrokken bij de modulatie van de symptomen van rouw.

gedragsveranderingen plaatsvonden na het overlijden van een individu. Een "tragedie" die waarschijnlijk veel mensen bekend is, is het door Jane Goodall (1990) beschreven gedrag van de jonge chimpansee Flint (8,5 jaar oud), die zich na de dood van zijn moeder terugtrok van de andere chimpansees. Hij gedroeg zich lethargisch, stopte met eten en een paar weken later overleed hij zelf ook. Ook Anderson en zijn collega's hebben in 2010 in een safari-park de reacties van drie chimpansees beschreven op het overlijden van een vierde chimpansee uit hun groep; een oudere vrouwtje. De drie chimpansees sliepen onregelmatig na haar dood en vermeden het platform waar ze was overleden. Gedurende een aantal weken waren de drie chimpansees ingetogen, lethargisch en aten ze minder. Ook bij olifanten zijn er observaties beschreven die lijken te wijzen op een rouwproces. Douglas-Hamilton en zijn collega's beschreven in 2006 een situatie waarbij een matriarch, de leidster van een olifantenkudde, stervende was. Een matriarch van een andere familie hielp haar overeind met haar slag tanden en bleef bij haar staan tot ze overleed. In de week na haar overlijden bezochten minstens vijf families het karkas van de overleden matriarch, waarbij ze interesse in het dode lichaam toonden, heen en weer wiegden en het betastten. Ook zijn er anekdotes van andere diersoorten, variërend van eksters tot giraffen, waarbij "ongewoon" gedrag is geobserveerd na het overlijden van een ander dier.

Ook bij gezelschapsdieren, honden en katten, zijn gedragsveranderingen beschreven na het overlijden van een ander dier of een mens die zouden kunnen duiden op een rouwproces.

ROUWENDE HUISDIEREN

Gezelschapsdieren kunnen zeer variabel reageren op het overlijden (of verdwijnen) van een individu uit de omgeving. Zoals eerder genoemd, is het onmogelijk vast te stellen of een gezelschapsdier rouwt zoals de mens dat doet. Gedragsveranderingen kunnen echter wel een indicatie geven van de emotionele staat van het dier. Gedrag waar op gelet kan worden is o.a. toename of afname in eet- of slaappgedrag, vocalisaties en aandacht zoekend gedrag (zie voor meer voorbeelden het kader 'Mogelijke gedragsveranderingen'). Het is van belang om te bedenken wat de invloed is geweest van de dood van een dier op de leefomgeving en de sociale relaties, aangezien er andere factoren een rol kunnen spelen die niets te maken hebben met een emotioneel rouwproces. Een voorbeeld hiervan is de verandering in de sociale structuur van een groep wanneer een dier (of mens) komt te vervallen. Afhankelijk van de positie en rol van dit individu in de groep zullen veranderingen bij overgebleven individuen plaatsvinden op zoek naar een nieuwe stabiele structuur. Het kan ook dat het wegvallen van een soortgenoot leidt tot een soort "opluchting": je ziet dan een dier juist helemaal opleven. Een ander voorbeeld is dat een verandering in de dagelijkse routine kan zorgen voor een verminderde voorspelbaarheid van de omgeving, wat kan leiden tot een gedragsverandering bij het dier ten gevolge van stress. Katten zijn hier zeer gevoelig voor. Ook het rouwende gedrag van een eigenaar kan invloed hebben op het dier en bijvoorbeeld tot aandacht zoekend gedrag leiden.

Bij gedragsveranderingen die kunnen passen bij ziekte, o.a. een vermindering van eten/drinken, is het van

Of dieren kunnen rouwen is (nog) niet wetenschappelijk bewezen

groot belang om het dier medisch te onderzoeken. Toename van stress, waarbij een verhoging van cortisol, leidt tot een onderdrukking van het immuunsysteem, en kan resulteren in (de openbaring van) ziekten.

WAT TE DOEN MET EEN ROUWEND HUISDIER?

Meestal verdwijnen de gedragsveranderingen na verloop van tijd, verschillend per individu en situatie. Naast het verminderen van een eventueel emotioneel rouwproces kunnen o.a. gewenning aan nieuwe routine, vermindering van het rouwen van de eigenaar en het stabiliseren van sociale structuren hieraan bijdragen. Men moet daarbij ook nadenken over de rol die het overleden dier speelde in het leven van het overgeble-

Mogelijke gedragsveranderingen na verlies naaste

Verandering in slaappgedrag	Agitatie
Verandering in eet/drinkgedrag	Agressie
Lusteloosheid	Sociale conflicten
Zoekgedrag	Onzindelijkheid
Vocalisaties	Angst
Teruggetrokken en sociaal gedrag	Vernielingen
Aandacht zoekend gedrag	Veranderde activiteit: bv minder spel

ven dier, bijvoorbeeld is het onderdanige dier of juist het dominantere dier overleden? Hoeveel steun gaf het ene dier aan de ander?

Er moet bij gedragsveranderingen na het overlijden van een gezinslid (dier of mens) voor een gestructureerde routine worden gezorgd die zo min mogelijk afwijkt van de oude routine. Het doorvoeren van veranderingen kan het beste geleidelijk worden aangepakt. Geef genoeg uitdaging en afleiding, bijvoorbeeld in de vorm van sociaal contact, verrijking en beweging. Aandacht geven aan het dier kan helpen. Kijk wel uit dat het dier geen overmatig aandacht vragend gedrag gaat ontwikkelen, negeer dan het aandacht vragende gedrag en geef meer aandacht op momenten dat het dier rustiger gedrag vertoont. Geef een keer extra smakelijk eten wanneer het dier sterk verminderd eet, al is er wel een kans dat het dier daarna geen 'normaal' voer meer wil. Ook kan het helpen om het eten op een andere manier aan te bieden, bijvoorbeeld in een voerbak. Bij onzindelijkheid bij honden kan het noodzakelijk zijn om opnieuw een puppy-zindelijkheidstraining te starten. Onzindelijkheid bij katten die buiten komen kan veroorzaakt worden doordat de kat minder graag naar buiten gaat door veranderingen in territoria buitenshuis. Zorg altijd dat de overgebleven katten de beschikking hebben over voldoende belangrijke bronnen, zoals meerdere plekken met eten, drinken, kattenbakken en schuilplaatsen, zodat potentiële conflicten tussen katten vermeden kunnen worden tijdens stabilisatie van de nieuwe sociale verhoudingen. Dit kan soms ook in een huishouden met meerdere honden relevant zijn.

Een nieuw dier als 'vervanging' nemen kan mogelijk helpen voor het overgebleven dier, maar kan ook voor nieuwe problemen zorgen. De introductie van een nieuw huisdier verloopt (zeker bij katten) niet altijd goed. Bovendien is een sociale band vaak gebouwd op een match in persoonlijkheid, zo'n match met een nieuw dier is niet gegarandeerd. Een speels en actief

kitten is bijvoorbeeld niet altijd een goede vervanger van een bekend voorspelbaar maatje dat al lang met het dier samen was.

EUTHANASIE

Momenteel zijn er discussies gaande of het bij euthanasie nuttig kan zijn om eigenaren hun andere hond(en) of kat(ten) mee te laten nemen naar de praktijk. Een voordeel kan zijn dat het achterblijvende dier ziet wat er gebeurt. Het lichaam van het overleden dier kan aan de achtergebleven dieren getoond worden, wanneer er geen risico is op de overdracht van ziektes. Mogelijk voorkomt dit een periode van zoeken en vocaliseren door overgebleven dieren. Een mogelijk nadeel van het meenemen van het achterblijvende dier naar de praktijk is dat er stress of angst kan optreden bij dit dier door het zien/achterlaten van het overleden dier, dit levert mogelijk een negatieve associatie met de praktijk op. Een andere optie kan zijn om de eigenaar het overleden dier mee naar huis te laten nemen en het daar aan de achtergebleven huisdieren te tonen. Conclusie is helaas dat er nog zo weinig onderzoek is gedaan dat het moeilijk is om een advies te geven. Een algemeen advies is om in ieder geval te schikken naar de keus en wat het beste voelt voor de eigenaar. Zo voorkomt men dat eigenaren achterblijven met een schuldgevoel, omdat zij de overgebleven dieren geen kans hebben gegeven om afscheid te nemen. Bovendien zal het goede gevoel van de eigenaar wellicht ook positieve effecten hebben op het overgebleven dier.

De gedragsveranderingen kunnen dagen tot maanden aanhouden en er is dus geen standaard manier hoe je met het rouwproces van een dier kan omgaan. Het is belangrijk dat eigenaren hun dieren goed blijven observeren, ook al hebben zij zelf veel verdriet. Veelal zal een eigenaar juist ook veel steun ondervinden aan de aanwezigheid van het overblijvende dier.

JANNEKE VAN DER LAAN

Companion Animal Mourning

Project door de ASPCA
In 1996 heeft de American Society for the Prevention of Cruelty to Animals (ASPCA) een onderzoek gedaan waarbij eigenaren werd gevraagd wat voor gedragsveranderingen zij zagen bij hun hond of kat na het overlijden van een soortgenoot uit het huishouden. De volgende gedragsveranderingen werden het meest frequent waargenomen (bij ongeveer 54% tot 77% van de dieren): aandacht zoekend gedrag bij hun dier, een verandering in eet- of slaappatroon, verandering in vocaliseren en verandering in het territorium. Een aantal gedragsveranderingen werd relatief weinig gezien (bij minder dan 25% van de dieren): dit waren veranderingen in eliminatiepatroon, vertonen van meer/minder agressie en veranderingen in poetsgedrag.

Verdriet bij papegaai en parkiet

Papegaaien en parkieten staan bekend als monogame vogelsoorten die zich sterk kunnen binden aan andere papegaaien of mensen en daar een band voor het leven mee aan kunnen gaan. Zeker gezien hun levensverwachting (die bij veel grote papegaaisoorten boven de 50 jaar ligt) en hoge mate van intelligentie lijkt het daarom voor de hand liggend dat deze vogels ook een rouwproces doormaken wanneer deze 'partner' plotsklaps wegvalt (door bv. sterfte, verhuizing), zoals dit ook bij apen, dolfijnen en olifanten bekend is.

Hoewel het wetenschappelijk bewijs ontbreekt dat papegaaien ook rouw kunnen ervaren zijn er in de praktijk en op internet diverse anekdotes en verhalen te vinden die weldegelijk lijken te suggereren dat rouw ook bij papegaaien voorkomt. Tekenen die erop kunnen wijzen dat sprake is van rouw zijn bijvoorbeeld het plotseling stoppen met eten, praten of spelen kort na het wegvallen van de vogel of persoon die de papegaai als partner beschouwde. Of de papegaai wil – soms zelfs maandenlang – zijn kooi niet meer uitkomen en gaat stil in een hoekje zitten. In andere gevallen beschrijven mensen dat de papegaai na het verlies van een 'partner' volledig losgeslagen lijkt te zijn en zeer agressief reageert en uithaalt naar mensen die langs de kooi lopen, en bijt wanneer ze de vogel uit de kooi proberen te vangen. Ook kan de vogel gaan schreeuwen (als een contactroep), of – uit stress door het ontbreken van de partner – zijn veren uittrekken of beschadigen. In dergelijke gevallen is het belangrijk de papegaai van voldoende aandacht te voorzien en vooral goed in de gaten te blijven houden of de vogel nog wel voldoende eet. Daarnaast kan het ook

helpen afleiding te bieden in de vorm van lekkernijen, speelgoed of andere vormen van verrijking. Ook kan het helpen de routine die de vogel gewend is te handhaven, of – in geval van herplaatsing naar een nieuw tehuis – de vogel tijd te geven om te wennen aan de nieuwe situatie en te zorgen dat een nieuwe routine opgebouwd wordt. Wanneer de vogel een maatje verloren is, kan het soms helpen de vogel bij andere vogels te plaatsen of een nieuw maatje te zoeken. In dit laatste geval is het wel altijd opletten dat de vogels ook daadwerkelijk met elkaar kunnen opschieten: het nieuwe maatje hoeft zeker niet in alle gevallen geaccepteerd te worden! In gevallen dat de vogel agressie of schreeuwgedrag vertoont is het belangrijk geduldig te zijn en blijven.

Indien bovenstaande niet afdoende werkt en de vogel depressief en inactief blijft valt in sommige gevallen ook een medicamenteuze behandeling met antidepressiva zoals fluoxetine te overwegen. Uiteraard geldt hier dat gebruik hiervan zoveel mogelijk beperkt dient te worden en een beetje "Tender, Love and Care" en de helende hand der tijd wonderen kunnen doen, net zoals bij mensen die in rouw zijn. Overigens speelt ook vanuit het menselijke perspectief de hoge levensverwachting van de papegaai een rol; juist omdat veel papegaaisoorten erg oud kunnen worden, is het zeer goed mogelijk dat zij hun baasje kunnen overleven. Dat kan extra zorgen opleveren over wat er gaat gebeuren met het dier na het overlijden: elk baasje wil toch een zekere vorm van garantie hebben dat zijn/haar huisdier ook na het overlijden goed terecht komt. Als eigenaar kan je op deze situatie anticiperen. Afspraken maken met een potentieel pleeggezin, opvangcentrum, en goede afspraken maken met nabestaanden of vooraf al iets vastleggen in een wilsbeschikking of testament kan in dit soort gevallen vaak een oplossing bieden.

YVONNE VAN ZEELAND